

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IX св. 3—4

БЕОГРАД 1958

О ДУЖИНИ ВОКАЛА И У НАСТАВКУ -ИЧКИ

Језички је материјал, као и многи други, врло сложен. Као непосредни вид испољавања људске свести, целокупног рационално-емотивног садржаја човековог и као посредни одраз кретања у природи и људском друштву, и тај је материјал у непрекидном кретању и мењању. Ипак ми се чини да је најкомплицованији, управо најнеухватљивији акценатско-квантитативни моменат у језику. То никако не значи да акценат и квантитет немају својих закона развита, већ то значи да су ти закони подложнији променама, некако „превртљивији“ од других језичких законитости. Потврде за то нашле би се не само у развијеним већ и у примитивним језицима. И зато је, мислим, у овој области језика још најпотребније непрестано ослушкивање „терена“.

Потпуно је природно очекивати да придеви и прилози постали од именица на *-ик* (*радник, удџарник, војник* и сл.) имају дуго прво *и* у наставку *-ички*: *раднички — раднички, удџарнички — удџарнички, војнички — војнички* итд. (ја овде, разуме се, не мислим на територију нашег језика на којој су се дужине изгубиле, већ на област нашег књижевног језика). Међутим, такво стање не налазимо свуда у нашој лексикографији.

За обраду овог питања узео сам овај материјал: Вуков Рјечник, најновији Белићев Правопис, Маретићеву *Gramatiku i stilistiku hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Рјечник *hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU*, Даничићеве Српске акценте, Броз-Ивековићев Рјечник *hrvatskoga jezika*, Ристић-Кангргин Енциклопедиски српскохрватско-немачки речник, Бенешићев *Hrvatsko-poljski rječnik*, Барићев *Rečnik srpskoga ili hrvatskoga i albanskoga jezika*, Деановићев *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*, Брабец-Храсте-Живковићеву *Gramatiku hrvatskoga ili srpskoga jezika za više razrede*,

Белићев Савремени српскохрватски књижевни језик, II део: наука о грађењу речи (Београд, 1949) и Стевановићеву Граматику. Томе додајем једну малу анкету извршену међу људима чије је језичко осећање несумњиво добро.

Овде, природно, није могуће изнети сав материјал ове врсте, већ само један мали део његов, али ипак довољан да баца потребну светлост на ово питање.

Једно одмах треба констатовати: у проф. Белића и Деановића доследно је спроведена поменути дужина:

вдјнички, њобуњенички, воднички (само у Деановића), *заробљенички, зашворенички, ушойљенички; њравнички, њушнички, раднички, руднички; њдснички* ј. *њдснички; благајнички, гдвдрнички, издајнички, њдданички, њдбдрнички, њдслањички, сњдановнички* (последња три само у Белића), *њбјнички, њддрнички* (само у Деановића), *њњравнички*, (само у Белића); *разбјнички; беседнички* ј. *бесједнички, коњанички, њајамнички, њдбеднички* (у Белића), *њдбједнички* (у Деановића), *њредводнички* (у Белића), *њредводнички* (у Деановића), *службенички, њмейнички* ј. *њмјешнички, њдклонички* и *њоклонички, њресњушнички, сњањшнички, сњраднички, сњњушнички, њвознички* (последњих седам само у Белића); *рањенички* (само у Белића); *њрењседнички* (Белић), *њредсједнички* (Деановић), *сњвењнички* ј. *сњвењнички, сњрвводнички* (само у Белића), *њченички*, —

док је у Ристића-Кангрге готово доследно спроведена краткоћа на том месту:

ушойљенички; њравнички, раднички; њдснички; благајнички, њдслањички; разбјнички; беседнички, њвознички, њресњушнички, њмейнички; њрењседнички, сњвењнички, њченички итд.

У свих других је колебање. Тако у Вуковом Рјечнику имамо: *њушнички, руднички, њравнички*, али *вдјнички*; у Рјечнику Југославенске академије знаности и умјетности: *њредсједнички, сњвењнички, коњанички, њајамнички, њдданички, њдслањички, њравнички*, али *њушнички, раднички, руднички, њдснички, благајнички, разбјнички*; Броз-Ивековић: *гдвдрнички, благајнички, издајнички, њдданички, њдснички, њравнички, бесједнички, њајамнички, њмјешнички*, али: *њушнички, Руднички, Травнички; разбјнички*; Бенешић: *разбјнички, њушнички, раднички, руднички, њредсједнички,*

сађејетничкѝ, бесједничкѝ, извидничкѝ, кођаничкѝ, умјетничкѝ, ијдесничкѝ, гдѣорничкѝ, издѣјничкѝ, удѣрничкѝ, али: војничкѝ, ио-кледничкѝ, заробљеничкѝ, исланичкѝ, ирѣвничкѝ; Барић: беседничкѝ, најамничкѝ, благајничкѝ, али: издѣјничкѝ, кођаничкѝ итд., итд.

Што се тиче десетак анкетираних лица, утврдио сам ово: већина поменути вокал изговара кратко, један део са скраћеном а један са пуном дужином.

Као што се из изнесеног материјала види, у једном нема колебања: први вокал *и* у наставку *-ички* увек је дуг у придева изведених од именица које имају краткоузлазни акценат испред наставка *-ик*: *војник — војничкѝ, крѣник — крѣничкѝ, заробљеник — заробљеничкѝ, водник — водничкѝ, иобуњеник — иобуњеничкѝ, ушйољеник — ушйољеничкѝ* итд. Чак и Ристић-Кангрга имају дужину у овом случају. Чврстина ове дужине мислим да је у вези са чврстином акцента именица типа *војник (војника, војнику, војници* итд.). У материјалу који сам прегледао нашао сам сасвим мало изузетака од овог правила: у Ристић-Кангргином Речнику стоји *ушйољеничкѝ* и *болесничкѝ*, а не *ушйољеничкѝ* и *болесничкѝ*, како би се очекивало, што, мислим, није случајно, ни штампарска грешка, и што је вероватно наступило као последица изговора *ушйољеница* (поред *ушйољеник*), *болесница* (поред *болесник*) и сл. Али ово овог тренутка није тако важно. Важније је, мислим, помислити на то да ни овај чврсти акценатско-квантитативни тип (*војничкѝ*) неће, вероватно, сачувати своју чврстину и да и данас има знакова његовог нарушавања (и поред тога што у свом говору имам добро очуван систем дужина, не чини ми се неприродан ни изговор *ушйољеничкѝ, болесничкѝ*).

Ни за један други акценатско-квантитативни тип ове врсте (*ијдесник — ијдеснички, благајник — благајнички, беседник — беседнички, рањеник — рањенички, ирѣјседник — ирѣјседнички, разбојник — разбојнички, радник — раднички* итд.) не може се сигурно рећи да чува или само дужину или само краткоћу поменутог вокала.

Мислим да се не може спорити чињеница да је до скраћивања дужине овог вокала у означеној позицији дошло под утицајем краткоће вокала *и* у истом наставку (*-ички*) у придева изведених од именица у којих тај вокал није дуг: *воденица — воденичкѝ* и околних типова: *дѣвојачкѝ, колѣшинскѝ* и сл., као и

под утицајем тенденције скраћивања дугих вокала кад се они нагомилају у речи: *разбџник*: *разбџнички* > *разбџнички*, а знам сигурно да се изговара и *разбојнички* (прил. *разбојнички*).

Како је с придевима ове врсте, тако је и с прилозима насталим од њих: *вдјнички*, *разбџнички* и *разбојнички* итд¹.

На основу свега изнетог може се, мислим, закључити да је у придевском наставку *-ички* (*-ичка*, *-ичко*) први вокал и редовно дуг само у придева типа *вдјнички* и да тако засад треба да буде у књижевном језику, а да у свим другим случајевима треба оставити дужинско-краткоћни дублет: *раднички* и *раднички*, *беседнички* и *беседнички*, *ирџседнички* и *ирџседнички* итд.

Мил. Сџанић

¹ Мислим да Вуково *вучки* (прилог) и сл. претставља историску појаву у нашем језику, да та појава нема ослоња у нашем савременом језику и да се просто шаблонски бележи у неким нашим речницима (Ристић-Канрга, Рјечник ЈАЗУ и др.).